

***De eerste sneeuw van het jaar.* Een roman van Hubert Lampo als pedagogische spiegel**

Dr. Ewald Mackay

Inleiding

Gedurende de afgelopen vier jaar mocht ik eens per jaar een artikel schrijven over een roman- of kinderboekenschrijver en zijn oeuvre als pedagogische spiegel. Aldus blikten we in de spiegels van Piet Prins, Diet Kramer, J.B. Schuil en Alain – Fournier. In voorliggend artikel wil ik graag blikken in een vijfde pedagogisch-literaire spiegel: de roman *De eerste sneeuw van het jaar* (1985) van Hubert Lampo.

Tijdens mijn middelbare schooljaren ontdekte ik de Vlaamse schrijver Hubert Lampo. Bij literatuur behandelden we het magisch realisme, de stroming waartoe Lampo gerekend wordt, en nadien las ik onder meer *De komst van Joachim Stiller*, *De ruiter op de wolken* en *De eerste sneeuw van het jaar*. Laatstgenoemde roman greep mij bijzonder aan. Dit kwam onder andere doordat de hoofdpersoon van dit boek, Hans Verstraten, in zijn examenjaar een zogeheten pneumothorax (een dichtgeklapte long) kreeg: Ik had zelf in mijn examenjaar op de Guido de Bres ook een pneumothorax gehad en ik was verrast door deze vreemde synchronie.

Daarnaast speelt dit boek zich grotendeels af op een middelbare school – een Antwerps gymnasium – in oorlogstijd. Deze school in oorlogstijd vormt een spiegel van het menselijk handelen en denken en is daarmee ook een zinvolle pedagogische spiegel. Laten we daarom in deze spiegel blikken!

Leven

Hubert Lampo werd op 1 september 1920 geboren te Antwerpen. Hij groeide op in een socialistisch milieu. Lampo wilde onderwijzer worden. Na de kweekschool heeft hij enkele jaren op een lagere school lesgegeven. Daarna stapte hij over naar de journalistieke wereld. Uiteindelijk zou hij zijn weg vinden als (hoofd)inspecteur van het bibliotheekwezen.

In zijn vrije tijd zette hij zich aan het schrijven van fictie en in 1943 kwam zijn debuut uit, *Don Juan en de laatste nimf*. Lampo schreef meer dan vijftig romans, verhalenbundels en essay-boeken. Na een lang en vruchtbaar schrijversleven is Lampo op 12 juli 2006 overleden.

Lampo's oeuvre wordt gerekend tot het magisch realisme. Ik spreek zelf liever van meta-realisme: achter de gewone, alledaagse werkelijkheid gaat een diepere werkelijkheid schuil. De zichtbare dingen zijn spiegels van de onzichtbare wereld. Aldus ligt er een platoons element in Lampo's denken besloten. Daarnaast vormt het oeuvre van de Zwitserse psychiater C.G. Jung voor Lampo een belangrijke bron. Volgens Jung bevinden zich in de innerlijke domeinen van de menselijke geest oerbeelden of archetypen van de ziel: het paradijs, licht en donker, de goede en de kwade koning, etc.

Hoewel Lampo kritisch was naar de Kerk, had hij tegelijk ook een redelijk open houding tegenover geestelijken die uit het goede hout waren gesneden. Ook stond Lampo open voor de esoterische traditie der eeuwen. Men zou hem wellicht het beste kunnen typeren als socialist en humanist in meta-realistische zin. Lampo werd door de linkse, progressieve en realistische Vlaamse literaire wereld vaak gehoord om zijn kwetsbare romanwereld.

Men hoeft het lang niet in alles met Lampo eens te zijn om hem te kunnen waarderen. Lampo was voor mij als adolescent en is voor mij als volwassene de schrijver die het waagde om in een plat-realistische tijd een meta-realistische wereld te verbeelden. Misschien is zijn hoogste doel als mens en als schrijver wel geweest om, zoals vele van zijn romanfiguren die woorden in de mond nemen, 'de wereld een beetje bewoonbaarder te maken'.

Roman

De eerste sneeuw van het jaar opent met een proloog, waarin de hoofdpersoon, Hans Verstraten, pech krijgt met zijn auto, waardoor hij enige tijd moet wachten tot de auto gerepareerd is. Om de tijd te doden drinkt hij een kop koffie in een dorpsetablissement. Hij ontmoet daar een vriend uit de tijd toen hij nog op de middelbare school zat. Deze vriend vertelt hem dat hij zo dadelijk naar de begrafenis moet van hun vroeger lerares klassieke talen, Mevrouw Verlinden. Hans besluit om met zijn vriend mee te gaan naar de begrafenis en aldus brengen ze samen een laatste eerbewijs aan hun vroegere lerares.

Op het moment dat Hans, terwijl hij bij het pas gedolven graf staat, boven zich een vliegtuig hoort, vermengt zich dat geluid met de herinnering aan de geluiden van overvliegende bommenwerpers uit

de Tweede Wereldoorlog. Dan begint het eigenlijke verhaal, dat zich geheel afspeelt in deze oorlogstijd.

Hans en zijn vrienden zaten in de examenklas van het gymnasium te Antwerpen. In hun vrije tijd hadden ze een geheim verzetsclubje opgericht: Ze hielden zich bezig met het schrijven en verspreiden van een illegaal blaadje. Op een avond werden ze bij het verspreiden van dit blaadje aangehouden door twee Duitse soldaten en de namen van de jongens werden genoteerd. Enige tijd later kreeg Hans tot zijn verbijstering een oproep om in Duitsland te gaan werken voor de *Arbeitseinsatz*. Wanhopig zochten hij en zijn ouders naar een ontsnappingsmogelijkheid. Ze wendden zich tot de directeur van de school, meneer De Wolf, maar deze wilde Hans geen hulp geven. De Wolf hield zich aan de regels van de autoriteiten en heulde ook met hen. Zonder enig verzet had hij op een dag alle Joodse leerlingen van school laten halen.

Gelukkig wilde meneer Kleiber Hans wel helpen. Hij was een leraar die streng doch rechtvaardig was en boeiend kon lesgeven. Hij durfde tijdens de les subtiel kritiek te leveren op de Duitse bezetter. Kleiber adviseerde Hans om eens met zijn lerares klassieke talen, mevrouw Verlinden, te gaan praten. Dat bevreesdde Hans want haar man was lid van de Vlaamse S.S. en zijzelf werd om deze reden aangezien als collaborateur, die de bijnaam Mata Hari had. Mevrouw Verlinden gaf desondanks met veel gezag en grote liefde voor de leerlingen en voor haar vak les over Homerus' *Ilias*. Wat maar weinigen wisten, was dat zij een grote afkeer had van de politieke idealen van haar man en dat ze volkomen van hem vervreemd was geraakt en van hem wilde scheiden. Ze wachtte hier echter mee, vanwege haar Joodse wortels en om haar grote angst voor het lot van haar dochttertje.

Hans vroeg mevrouw Verlinden op suggestie van meneer Kleiber om hulp. Zij wist Hans aan een bevriende arts te helpen, die bij Hans kunstmatig een pneumothorax opwekte, waardoor de Duitsers dachten dat hij tbc had en hij arbeidsongeschikt werd verklaard.

De ouders van Hans wilden mevrouw Verlinden danken voor haar hulp en nodigden haar uit op de thee. Nadien hadden vader en zoon een ontroerend gesprek in de tuin. De vader voorvoelde hier iets van wat er in zijn zoon aan het groeien was: een tragische want onmogelijke en niet-toegestane liefde voor zijn maar een paar jaar oudere lerares.

Op een dag nodigde mevrouw Verlinden Hans uit om komende zaterdag per tram naar Heist op den Berg te gaan, alwaar haar dochttertje bij oom Vincent en tante Clara logeerde. In dit idyllische dorpje met zijn gotische kerkje koesterden zij zich in de warme sfeer van deze twee mensen. Hier werd de onmogelijke liefde tussen Hans en zijn lerares Jolande Verlinden geboren.

Uiteindelijk liep het met deze liefde slecht af. Na een laatste ontmoeting in de Quinten Matsijs nabij de stadbibliotheek, werd Jolande op aangegeven van directeur De Wolf publiekelijk kaalgeschoren omdat ze getrouwd was met een mof.

Het boek eindigt met een epiloog, die zich afspeelt in hetzelfde heden als dat van de proloog. Hier ontmoet Hans het dochttertje van mevrouw Verlinden opnieuw. Evenals de ontmoeting in de proloog belichaamt deze ontmoeting in de epiloog iets van synchroniciteit of bijzondere gelijktijdigheid. Dit is een aan Jung ontleend oerbeeld dat uitdrukking geeft aan de wonderlijke samenloop van omstandigheden die er in dit leven kan zijn en die op een lotsbestemming lijkt.

Spiegel

De eerste sneeuw van het jaar is, naast het verhaal van een liefde, een indringende spiegel van het schoolleven in oorlogstijd. In een oorlog zijn de dingen niet wezenlijk anders dan in vreedstijd, maar

ze worden er slechts door uitvergroot. Overal is wel het type van directeur De Wolf te vinden: de man die zich uit lafheid, angst en berekening aansluit bij de heersende opinie. Overal is wel een meneer Kleiber, die de moed heeft om nee te zeggen en als leraar ook mens is. En ook vandaag is er een mevrouw Verlinden, die die naam heeft fout te zijn, maar die dat niet is.

Je hoeft het niet met alles eens te zijn met Lampo om dit boek te kunnen gebruiken als een waardevolle spiegel van de persoonlijke vorming van je leerlingen. We hebben te maken met de realiteit en mogen en moeten die voorhouden aan onszelf en onze leerlingen als een eerlijke en vooral heteronome spiegel.

Vragen

1. Heb je zelf dit boek gelezen of ander werk van Lampo en hoe waardeer je zijn boeken?
2. Is de geboden spiegel van de school herkenbaar voor jou in het heden?
3. Zou je zelf, mede gezien de openhartige manier waarop er over liefde wordt gesproken, een dergelijk boek behandelen met je leerlingen of studenten of vind je dit boek daar niet geschikt voor?